

Artikelen

Demografie van de jeugd, 2002

Joop Garssen

Nu het proces van 'ontgroening' ten einde is, vormt de leeftijds-groep 0–24 jaar circa 30 procent van de bevolking. In de komende decennia zal dit aandeel maar weinig veranderen. Dit geldt echter niet voor de samenstelling van de jeugd naar herkomst. In de afgelopen vijf jaar is het aantal niet-westerse allochtonen jonger dan 25 jaar met een kwart toegenomen. Momenteel maken ze ruim 15 procent uit van de Nederlandse jeugd, een aandeel dat in de komende decennia nog sterk zal stijgen. Kleine en grote gemeenten verschillen maar weinig wat betreft het percentage jongeren in hun bevolking. De schooljeugd is echter relatief sterker vertegenwoordigd in de kleinere gemeenten, de oudere jeugd in de grote steden. Niet-westers allochtone jongeren verlaten het ouderlijk huis doorgaans eerder dan autochtone jongeren.

1. Inleiding

Ergens tussen het begin van de jaren negentig en vandaag is in Nederland de ontgroening, de afname van het aandeel jeugdigen in de bevolking, ten einde gekomen. Rekent men, conform de voor Nederland gangbare definitie van 'groene druk', de 0–19-jarigen tot de jeugd, dan blijkt het moment waarop de ontgroening werd voltooid te liggen in het midden van de jaren negentig. Worden, zoals in dit artikel, ook de 20–24-jarigen meegeteld, dan ligt het einde van het ontgroeningsproces in het recente verleden, rond het jaar 2000. In de komende jaren, en waarschijnlijk in de komende halve eeuw, zal geen sprake meer zijn van grote veranderingen in het aandeel dat de jeugd uitmaakt in de bevolking. Wel zal de samenstelling van de jeugd naar herkomst, in het bijzonder het aandeel van de niet-westers allochtone jeugd, nog sterk veranderen. Dit artikel geeft een overzicht van de recente ontwikkelingen in aantal en samenstelling van de jongeren in ons land, en beschrijft – voor zover mogelijk – de situatie zoals deze bestond op 1 januari 2002. Doorgaans wordt hierbij een leeftijdsindeling gebezigd die globaal aansluit bij de schoolloopbaan. De samenstelling naar herkomst en regionale verschillen komen hierbij uitgebreid aan de orde. Verder wordt aandacht besteed aan de leeftijd waarop jongeren het ouderlijk huis verlaten om alleen of samen te gaan wonen, waarbij opnieuw het accent wordt gelegd op de verschillen die in dit opzicht bestaan tussen allochtone en autochtone jongeren. Tot slot wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen met betrekking tot tienermoeders.

2. Ontgroening definitief ten einde

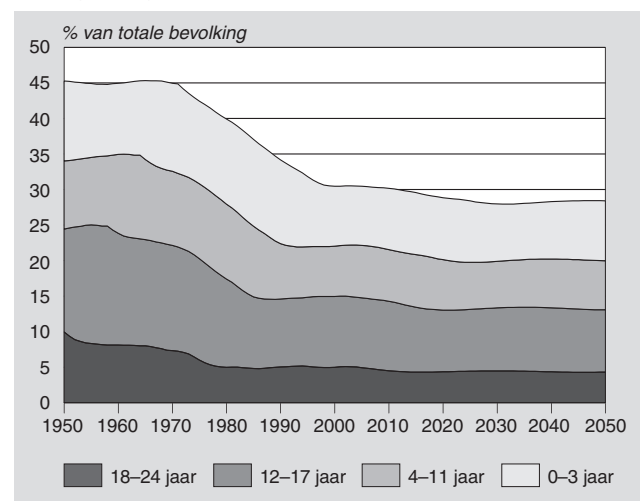
In alle Europese landen is het aandeel van de jeugd in de bevolking in de afgelopen decennia geslonken, maar vrijwel nergens verliep dit proces zo snel als in Nederland. De (relatieve) daling van het kindertal – becijferd op basis van het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer – was bovendien veel sterker dan gemiddeld. Begin jaren zestig lag het gemiddeld kindertal volgens deze periodecijfers rond 3,2, bijna een 'half kind' hoger dan dat voor de huidige Europese Unie. Medio jaren zeventig was het Nederlandse gemiddelde gehalveerd, en lag het ditmaal een 'half kind' lager dan dat voor Europa. Het totaal vruchtbaarheidscijfer

ligt met 1,71 in 2001 weer iets boven het gemiddelde voor de Europese Unie, dat sterk wordt beïnvloed door de aanhoudend zeer lage vruchtbaarheidscijfers in Zuid-Europa.

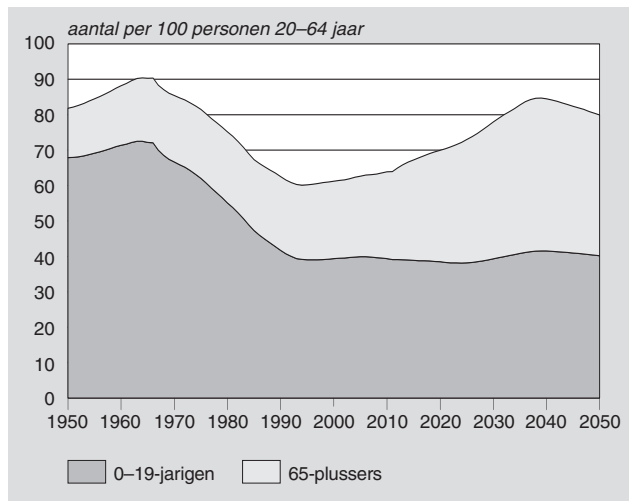
De ontwikkelingen in de geboortecijfers in de jaren zestig en zeventig worden weerspiegeld in de achtereenvolgende dalingen van de verschillende leeftijdsgroepen (grafiek 1). Duidelijk is het grote gevolg dat de vruchtbaarheidsdaling heeft gehad voor de samenstelling van de bevolking naar leeftijd: was in 1970 nog ongeveer 45 procent van de bevolking jonger dan 25 jaar, in 2002 was dit aandeel geslonken tot ruim 30 procent. Desondanks is, anders dan in het geval van vergrijzing, nauwelijks sprake geweest van bezorgdheid over de maatschappelijke effecten van ontgroening. Het feit dat ontgroening op de relatief korte termijn zeker geen negatieve consequenties heeft gehad voor de overheidsuitgaven aan onderwijs en andere voorzieningen voor de jeugd, zal hier in elk geval deels debet aan zijn geweest. Grafiek 2 laat zien dat de demografische druk (de som van de groene en de grijze druk), ondanks de toenemende vergrijzing, momenteel aanzienlijk lager is dan veertig jaar geleden of veertig jaar in de toekomst.

Voor na 2010 zal sprake zijn van een oplopende druk, die eind jaren dertig bijna even groot zal zijn als begin jaren zestig van de afgelopen eeuw. Al over tien jaar zullen in Nederland meer 65e verjaardagen worden gevierd dan 20e verjaardagen: de 'uitstroom' uit de potentiële beroepsbevolking zal dus groter worden dan de 'instroom', zeker als ook rekening wordt gehouden met het aantal sterfgevallen in de potentiële beroepsbevolking (momenteel bijna 25 duizend per jaar). Wel zal in 2040 de samenstelling van het potentieel zorgbehoevende deel van de bevolking geheel anders zijn dan in 1960 (minder jongeren en meer ouderen), wat vooral gezien de hoge medische kosten die de grijze druk met zich meebrengt tot relatief veel hogere (overheids)uitgaven zal leiden. Pas na 2040 zal de bevolking weer ontgrijzen, als gevolg van de ontgroening in de afgelopen decennia.

1. Ontgroening naar leeftijd, 1950–2050

2. Groene en grijze druk, 1950–2050

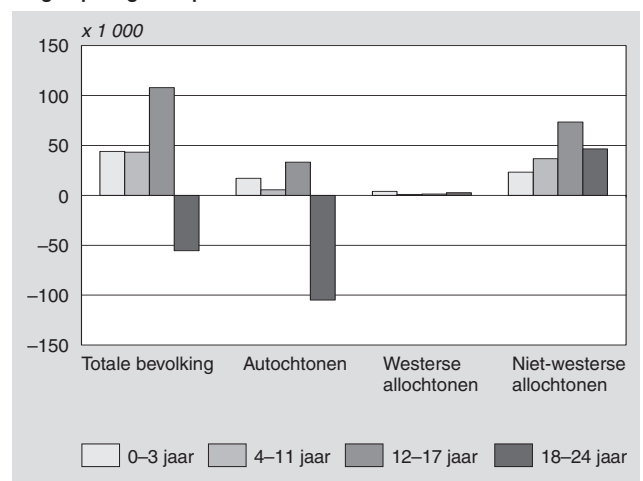
Omdat de bevolking in de afgelopen halve eeuw sterk is gegroeid (met 6,2 miljoen) en nog tot de tweede helft van de jaren dertig zal doorgroeien (met 1,5 miljoen), zijn de aantallen jongeren minder sterk afgenomen dan de aandelen zoals gepresenteerd in grafiek 1. *Staat 1* laat zien hoe sterk de afname in de aantallen is geweest. Uit de ontwikkeling van de aantallen 4–11-jarigen en 12–17-jarigen in de afgelopen decennia blijkt dat de aantallen jongeren die basisonderwijs en voortgezet onderwijs volgden in de eerste helft van de jaren negentig naar verhouding zeer laag zijn geweest. Sinds medio jaren zeventig, toen overigens nog geen sprake was van een omvangrijk en structureel tekort aan leerkrachten, was het aantal 4–17-jarigen met ruim 800 duizend afgenomen. In het afgelopen decennium is het aantal kinderen in deze leeftijden weer toegenomen (met ruim 200 duizend), een toename die voor het grootste deel is veroorzaakt door de groei van het aantal scholieren in het basisonderwijs.

In de komende vijf jaar zal het aantal 4–17-jarigen nog enigszins groeien, met ruim 70 duizend, en vervolgens min of meer stabiliseren. In relatieve zin zal deze aanstaande toename van de aantallen 4–11-jarigen en 12–17-jarigen overigens bescheiden zijn, met respectievelijk 2,0 en 3,5 procent.

3. Niet-westerse allochtonen bovengemiddeld jeugdig

Hoewel het totaal aantal jongeren in het afgelopen decennium is afgenomen, is niet in alle leeftijdsgroepen sprake geweest van dalende aantallen. Zoals bleek uit *staat 1* is de iets oudere jeugd fors in omvang afgenomen. Daarentegen is de jongere jeugd, tot circa 16 jaar, in aantal toegenomen. In laatstgenoemde ontwikkeling hebben de niet-westers allochtone herkomstgroeperingen een belangrijke rol gespeeld. Hoewel het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer van de diverse herkomstgroeperingen de afgelopen jaren aanzienlijk is gedaald, is het soms nog beduidend hoger dan het vruchtbaarheidscijfer voor autochtone vrouwen. Zo is het cijfer voor Marokkaanse vrouwen met 3,3 kinderen per vrouw nog ongeveer het dubbele van dat voor autochtone vrouwen (1,7), terwijl ook Turkse vrouwen (2,5) nog ruim boven het gemiddelde liggen. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen, daarentegen, hebben een vruchtbaarheidsniveau dat nabij het Nederlands gemiddelde ligt. Op de vergrijzing heeft immigratie uit niet-westerse herkomstlanden slechts een bescheiden effect, maar de invloed ervan op de ontgroening is aanzienlijk (*grafiek 3*). In de afgelopen vijf jaar zou de bevolkingsgroep in de leeftijd tot 25 jaar, bij afwezigheid van allochtonen, met 50 duizend zijn afgenomen. Dat deze groep in werkelijkheid met 140 duizend is gegroeid, is voor het overgrote deel toe te schrijven aan de toename van het aantal jeugdige niet-westerse allochtonen.

3. Ontwikkeling aantal 0–24-jarigen naar leeftijd en herkomst-groepering in de periode 1997–2002

Staat 1
Bevolking naar leeftijdsgroep, 1950–2050

	1950	1970	1990	2002	2010	2050
<i>absoluut (x 1 000)</i>						
Totale bevolking	10 027	12 958	14 893	16 105	16 667	17 615
waaronder						
0–24 jaar	4 539	5 824	5 086	4 911	5 026	5 005
waarvan						
0– 3 jaar	997	949	747	819	747	757
4–11 jaar	1 452	1 920	1 425	1 593	1 633	1 547
12–17 jaar	963	1 348	1 162	1 158	1 209	1 216
18–24 jaar	1 127	1 607	1 752	1 341	1 437	1 486
<i>in % van totale bevolking</i>						
Totale bevolking	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
waaronder						
0–24 jaar	45,3	44,9	34,2	30,5	30,2	28,4
waarvan						
0– 3 jaar	9,9	7,3	5,0	5,1	4,5	4,3
4–11 jaar	14,5	14,8	9,6	9,9	9,8	8,8
12–17 jaar	9,6	10,4	7,8	7,2	7,3	6,9
18–24 jaar	11,2	12,4	11,8	8,3	8,6	8,4

Het effect van immigratie is in dit geval overwegend indirect: slechts één op de acht jonge allochtone kinderen is in het buitenland geboren, de overige zeven behoren tot de (in Nederland geboren) tweede generatie.

Staat 2 laat de aantallen en aandelen jongeren zien voor de totale bevolking, de autochtonen en de allochtonen, inclusief de vier grootste niet-westerse herkomstgroeperingen. De westerse allochtonen blijken het kleinste aandeel jongeren te hebben, met nauwelijks een kwart van de populatie jonger dan 25 jaar. Vooral de twee grootste herkomstgroepen, personen uit het voormalig Nederlands-Indië / Indonesië en Duitsers, hebben een relatief hoge gemiddelde leeftijd. Van de in staat 2 getoonde groepen zijn Marokkanen gemiddeld het jongst. Ruim de helft van de Marokkanen, en de helft van de Turken, is jonger dan 25 jaar. Het hoge geboortecijfer van de Marokkanen wordt ook weerspiegeld in het aandeel 0–3-jarigen: een op de tien Marokkanen behoort tot deze allerjongsten, tegen een op de twintig in de totale bevolking. Van de omvangrijkste niet-westerse herkomstgroeperingen zijn de Somaliërs het jongst: 17 duizend van hen waren in 2002 jonger dan 25 jaar, ofwel 59 procent van alle in Nederland wonende Somaliërs. Van de Afghanen behoorde 55 procent (17 duizend jongeren) tot deze leeftijdsgroep, gevolgd door de Chinezen (eveneens 17 duizend jongeren) met 48 procent en de Irakezen (19 duizend) met 46 procent. De kleinste aandelen jongeren worden aangetroffen onder de westerse allochtonen, in het bijzonder Duitsers (56 duizend jongeren, 14 procent van alle allochtonen van Duitse herkomst), personen uit het voormalig Nederlands-Indië / Indonesië (77 duizend, 19%) en Belgen (27 duizend, 24%).

In vijf jaar tijd is het aantal jeugdige niet-westerse allochtonen met bijna een kwart toegenomen. Zestig procent van deze toename is toe te schrijven aan de groep 'overige niet-westerse allochtonen' (*staat 3*). Hoewel twee derde van de niet-westers allochtone jeugd nog tot de vier traditionele herkomstgroepen behoort, heeft de recente sterke groei van de overige herkomstgroeperingen een fors stempel gedrukt op de samenstelling van de schooljeugd naar herkomst. In de basisschoolleeftijd is in de periode 1997–2002 het aantal jongeren uit een van de vier traditionele herkomstgroeperingen met 14 duizend (9 procent) toegenomen, tegen 23 duizend (41 procent) uit een overige niet-westerse herkomstgroepering. Nog sterker was, in relatief opzicht, de toename van laatstgenoemde groep in de leeftijd waarop voornamelijk voortgezet onderwijs wordt gevolgd. Het aantal jongeren in de leeftijdsgroep 12–17 jaar

nam in de overige niet-westerse herkomstgroeperingen met 20 duizend (59 procent) toe, tegen 16 duizend (16 procent) in de traditionele herkomstgroeperingen.

Duidelijk zichtbaar in staat 3 is de sterke toename van jongvolwassenen onder de tweede generatie Turken, Marokkanen en Surinamers. Deze groei is een demografische echo van ontwikkelingen die zich grotendeels in de jaren zeventig voordeden. In die tijd vond onder de eerste generatie op grote schaal gezinshereniging en gezinsvorming plaats.

4. Geslachtsverhouding: grote verschillen naar herkomst

Voor de gehele leeftijdsgroep tot 25 jaar geldt dat ons land meer jongens dan meisjes telt. In totaal overtreft het aantal jongens in deze leeftijden het aantal meisjes met ruim 100 duizend, wat overeenkomt met een jongensoverschot van ruim vier procent. Doordat er iets meer jongens dan meisjes worden geboren (circa 105 jongens op 100 meisjes) en het aantal sterfgevallen onder jeugdigen relatief zeer klein is, blijft dit overschot aan jongens tot ver voorbij de 25-jarige leeftijd gehandhaafd. Een halve eeuw geleden was het aantal jonge mannen en jonge vrouwen al op 25-jarige leeftijd in evenwicht, maar tegenwoordig is pas op 62-jarige leeftijd sprake van een getalsmatige balans tussen de seksen. Vooral de hogere sterfte onder mannen op vrijwel alle leeftijden is verantwoordelijk voor deze geleidelijke verandering in de geslachtsverhouding.

Tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen bestaat in dit opzicht een opvallend verschil, waarbij de diverse herkomstgroeperingen bovendien zeer verschillende patronen laten zien. Uiteraard speelt hier vooral het migratiemotief, de periode van immigratie en de leeftijd bij immigratie een rol. *Grafiek 4* laat een aantal kenmerkende groepen zien. In de relatief recente asielimmigratie zijn jonge mannen vaak in de meerderheid (zoals in het geval van Irak), terwijl bij huwelijksmigratie jonge vrouwen in de meeste gevallen zijn oververtegenwoordigd. In de grafiek is het effect van deze instroom van jonge vrouwen op de geslachtsverhouding van Turken duidelijk te zien. In de leeftijdsgroep van 15–19 jaar immigreren aanzienlijk meer Turkse meisjes dan Turkse jongens. Marokkanen vertonen hetzelfde patroon. Ook in de leeftijdsgroep 20–24 jaar immigreren veel meer Marokkaanse vrouwen dan Marokkaanse mannen. Sinds 2000 is de immigratie van Turkse mannen in deze leeftijdsgroep echter iets groter dan de

Staat 2
Bevolking naar leeftijdsgroep en herkomstgroepering, 2002

	Totale bevolking	waarvan				waaronder			
		Autochtonen	Westerse allochtonen	Niet-westerse allochtonen					
					Turken	Surinamers	Marokkanen	Antillianen/ Arubanen	
<i>absoluut (x 1 000)</i>									
Totaal	16 105	13 140	1 407	1 558	331	315	284	125	
waaronder									
0–24 jaar	4 911	3 811	344	756	165	131	153	62	
waarvan									
0– 3 jaar	819	633	51	134	28	19	29	9	
4–11 jaar	1 593	1 246	103	245	57	41	50	19	
12–17 jaar	1 158	905	80	173	36	35	34	14	
18–24 jaar	1 341	1 027	111	204	43	37	40	20	
<i>in % van totale bevolking</i>									
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100,0	100,0	
waaronder									
0–24 jaar	30,5	29,0	24,5	48,5	49,8	41,7	53,8	49,5	
waarvan									
0– 3 jaar	5,1	4,8	3,6	8,6	8,5	6,1	10,2	7,4	
4–11 jaar	9,9	9,5	7,3	15,7	17,3	12,9	17,5	15,9	
12–17 jaar	7,2	6,9	5,7	11,1	10,9	11,0	11,9	10,9	
18–24 jaar	8,3	7,8	7,9	13,1	13,1	11,7	14,1	15,7	

Staat 3
Aantal niet-westerse allochtone jongeren naar leeftijdsgroep en herkomstgroepering, 2002

		Totaal	1e generatie	2e generatie	Totaal	1e generatie	2e generatie
		<i>absoluut (x 1 000)</i>			<i>procentuele toename sinds 1997</i>		
0–24 jaar	Niet-westerse allochtonen	755,7	224,0	531,7	23,4	8,7	30,8
	waarvan						
	Turken	164,7	29,5	135,2	11,0	–26,3	24,8
	Surinamers	131,5	22,9	108,6	3,9	–31,3	16,5
	Marokkanen	152,7	33,2	119,5	14,5	–24,5	33,7
	Antillianen/Arubanen	61,8	27,2	34,7	38,8	56,8	27,3
	Overig	245,0	111,2	133,7	53,4	56,1	51,5
0–3 jaar	Niet-westerse allochtonen	134,4	6,7	127,7	20,8	23,0	20,7
	waarvan						
	Turken	28,3	0,5	27,7	2,1	–12,5	2,4
	Surinamers	19,4	0,3	19,1	3,8	21,8	3,5
	Marokkanen	29,1	0,5	28,6	20,1	–14,0	21,0
	Antillianen/Arubanen	9,3	1,3	8,0	31,4	133,3	22,8
	Overig	48,3	4,1	44,3	43,9	11,4	47,0
4–11 jaar	Niet-westerse allochtonen	245,0	41,7	203,4	17,7	3,7	21,1
	waarvan						
	Turken	57,1	3,3	53,7	14,1	–35,5	19,8
	Surinamers	40,6	2,9	37,7	–5,5	–39,9	–1,1
	Marokkanen	49,7	3,1	46,6	10,5	–45,5	18,7
	Antillianen/Arubanen	19,4	6,3	13,0	32,0	62,6	20,9
	Overig	78,2	26,1	52,4	41,1	26,3	49,6
12–17 jaar	Niet-westerse allochtonen	172,7	61,5	111,2	26,9	24,4	28,3
	waarvan						
	Turken	36,0	7,3	28,7	18,1	5,9	21,7
	Surinamers	34,7	6,7	28,0	12,7	–9,4	19,6
	Marokkanen	33,8	8,0	25,8	10,8	–32,1	37,7
	Antillianen/Arubanen	13,6	6,4	7,2	36,3	42,0	31,6
	Overig	54,6	33,1	21,5	59,1	75,3	39,1
18–24 jaar	Niet-westerse allochtonen	203,6	114,1	89,5	29,7	2,9	94,1
	waarvan						
	Turken	43,4	18,3	25,0	7,8	–33,0	94,8
	Surinamers	36,9	13,0	23,8	7,8	–37,7	79,2
	Marokkanen	40,1	21,6	18,5	19,0	–16,7	138,1
	Antillianen/Arubanen	19,6	13,1	6,4	52,6	57,0	44,2
	Overig	63,6	48,1	15,8	76,6	69,6	102,9

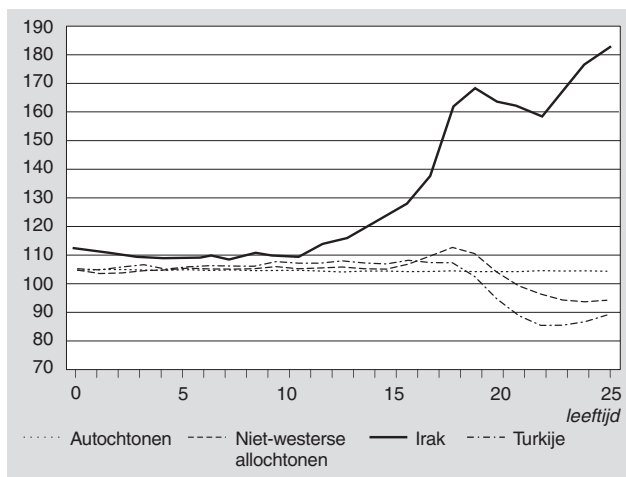
immigratie van Turkse vrouwen. Huwelijksmigratie speelt hier een belangrijke rol.

5. Internationale verschillen in ontgroening

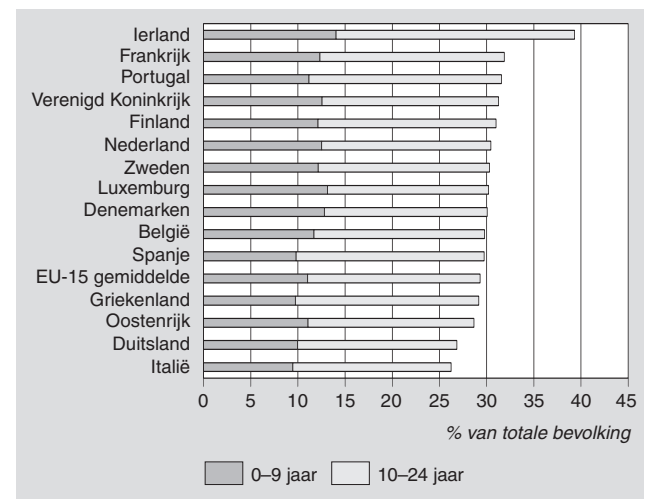
In alle landen van de huidige Europese Unie is in de afgelopen decennia het aantal geboorten gedaald, waardoor een geleidelijke ontgroening van de betreffende bevolkingen plaatsvond. Deze vruchtbaarheidsdaling liet een opvallend geografisch patroon zien, waarbij de Noord-Europese landen de voorhoede vormden. Zuid-Europa, dat aanvankelijk een hoger geboortecijfer had dan Noord-Europa, volgde pas later. In de Zuid-Europese landen, met

uitzondering van Portugal, daalde de vruchtbaarheid vervolgens echter veel sterker dan het geval was geweest in de noordelijke landen. Hierdoor kennen Spanje, Italië en Griekenland tegenwoordig veruit de laagste vruchtbaarheidscijfers en zijn ze het meest ontgroend. Ook in Duitsland is de ontgroening al ver voortgeschreden, grotendeels als gevolg van de aanhoudend lage geboortecijfers in het voormalige Oost-Duitsland. Uit *grafiek 5* blijkt dat in Nederland het aandeel jongeren iets boven het gemiddelde voor de EU-15 ligt. Vergeleken met zijn burens heeft het momenteel nog een gunstige leeftijdsopbouw: na Ierland is ons land het minst vergrijsde lid van de Europese Unie. België en Duitsland zijn beduidend grijsler en minder groen.

4. Aantal jongens per 100 meisjes naar leeftijd en herkomstgroepering, 2002

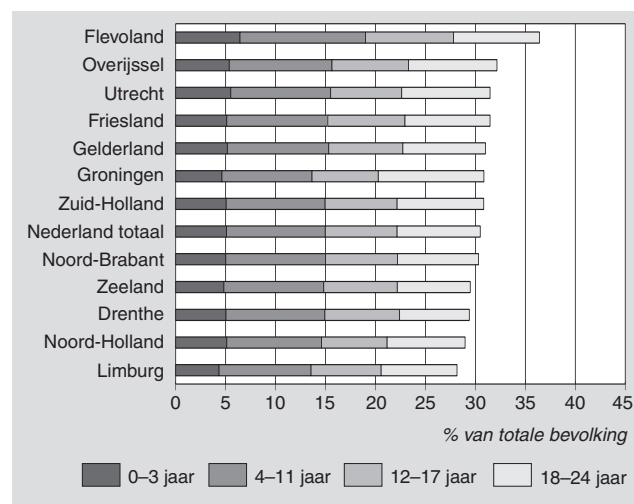
5. Percentage jongeren in de EU-landen, 2000

6. Regionale verschillen in ontgroening

Zoals het zuiden van Europa een halve eeuw geleden vruchtbaarder was dan het noorden, bracht destijds ook het zuiden van Nederland meer kinderen voort dan het noorden. Medio vorige eeuw lag het bruto geboortecijfer (het aantal geboorten per duizend inwoners) van Noord-Brabant en Limburg ongeveer een kwart hoger dan dat van Groningen en Friesland. Dit uitgesproken noord-zuid patroon is inmiddels verdwenen: Limburg en Groningen zijn momenteel de minst vruchtbare provincies, terwijl Flevoland, Drenthe, Friesland en Overijssel het meest vruchtbaar zijn. Als gevolg hiervan is Flevoland momenteel de jongste provincie (*grafiek 6*), waarbij overigens ook binnenlandse migratie een rol heeft gespeeld: met name Almere heeft al langere tijd een grote aantrekkingskracht op (aanstaande) jonge gezinnen. Binnenlandse migratie is ook de reden waarom het relatief onvruchtbare Groningen groener is dan gemiddeld. Hier zijn het vooral de 18–24-jarigen die bovengemiddeld vertegenwoordigd zijn. Uiteraard spelen hierbij de, ten opzichte van de totale bevolking, relatief grote instellingen voor hoger onderwijs een belangrijke rol. Maar liefst 10,6 procent van de Groningse bevolking behoort tot de leeftijdsgroep 18–24 jaar, aanzienlijk meer dan in het aangrenzende Drenthe (7,0 procent).

6. Percentage jongeren per provincie, 2002

Staat 4
Bevolking naar leeftijdsgroep en grootteklasse woongemeente, 2002

	Minder dan 10 duizend inwoners	10 tot 20 duizend inwoners	20 tot 50 duizend inwoners	50 tot 100 duizend inwoners	100 duizend of meer inwoners	waaronder 4 grote steden	Totaal
<i>absoluut (x 1 000)</i>							
Totale bevolking	622	2 535	5 329	2 609	5 011	2 053	16 105
waaronder							
0-24 jaar	190	779	1 641	787	1 515	601	4 911
waarvan							
0- 3 jaar	32	131	274	129	253	105	819
4-11 jaar	66	271	554	251	452	176	1 593
12-17 jaar	47	194	408	186	322	125	1 158
18-24 jaar	44	183	406	221	488	196	1 341
<i>in % van totale bevolking</i>							
Totale bevolking	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100,0
waaronder							
0-24 jaar	30,5	30,7	30,8	30,2	30,2	29,3	30,5
waarvan							
0- 3 jaar	5,2	5,2	5,1	4,9	5,1	5,1	5,1
4-11 jaar	10,6	10,7	10,4	9,6	9,0	8,6	9,9
12-17 jaar	7,6	7,7	7,7	7,1	6,4	6,1	7,2
18-24 jaar	7,1	7,2	7,6	8,5	9,7	9,5	8,3

Uit *staat 4* blijkt dat ruim een derde van de jongeren woont in een gemeente met een inwonertal tussen 20 en 50 duizend. Bijna een derde woont in een grote gemeente, met 100 duizend of meer inwoners. Opvallend is verder dat het aandeel van de jeugd in de totale bevolking slechts weinig varieert met de grootte van de woongemeente. Door een tegengestelde trend in ontgroening in de kleinste en grootste gemeenten zijn de verschillen in leeftijdsopbouw in het afgelopen decennium afgenomen. Gemeentelijke herindelingen hebben slechts weinig bijgedragen aan de vermindering van deze verschillen.

De samenstelling van de jeugd verschilt echter wel aanzienlijk tussen kleine en grote gemeenten. In het algemeen geldt dat de jeugd in de leeftijden waarop ze basis- en voortgezet onderwijs volgen relatief sterk is vertegenwoordigd in de kleinere gemeenten, terwijl jongeren van 18 tot 25 jaar juist sterk zijn vertegenwoordigd in gemeenten met 100 duizend of meer inwoners. Zoals hierboven vermeld voor Groningen, is dit patroon vooral duidelijk in gemeenten met universiteiten en HBO-instellingen.

7. Regionale verschillen in samenstelling jeugd naar herkomst

Over het geheel genomen zijn niet-westerse allochtonen bovengemiddeld sterk vertegenwoordigd in de westelijke provincies en in de grote steden. Door de gemiddeld hogere vruchtbaarheid van deze bevolkingsgroep is dit beeld nog versterkt waar te nemen voor de niet-westers allochtone jeugd (*staat 5*). Zo is het aandeel niet-westers allochtone jongeren in Zuid-Holland vier keer zo groot als in Drenthe (24 tegen 6 procent), en in gemeenten met meer dan 100 duizend inwoners zelfs acht keer zo groot als in gemeenten met minder dan 10 duizend inwoners (30 tegen 4 procent). Deze sterke voorkeur voor de grote steden is vooral waarneembaar onder de drie grootste groepen niet-westerse allochtonen (Turken, Surinamers en Marokkanen). De kleinere, veelal betrekkelijk recent geïmmigreerde herkomstgroepen, zoals Iraquezen, Iraaniërs en Afghanen, zijn gelijkmatiger over Nederland verdeeld. Door hun relatief kleine aantallen veranderen zij echter maar weinig aan de ruimtelijke verdeling van de niet-westerse allochtonen als geheel.

De spreiding van niet-westerse allochtonen over de provincies is deels een erfenis uit de jaren zestig en zeventig. Zo zijn Turken relatief vaak te vinden in Oost-Nederland, in het bijzonder Zuid-west-Overijssel. Dit patroon houdt verband met de aard van de oorspronkelijke immigratie. Veel laaggeschoolde arbeiders uit Turkije vestigden zich destijds in de industriesteden in Twente en Noord-Brabant.

Staat 5
Jongeren van 0–24 jaar naar provincie, gemeentegrootte en herkomstgroepering, 2002

	Totaal	waarvan						
		Autochtonen	Westerse allochtonen	Niet-westerse allochtonen	waaronder			
					Turken	Surinamers	Marokkanen	Antillianen/ Arubanen
absoluut (x 1 000)								
Aantal 0–24-jarigen	4 911,0	3 811,1	344,2	755,7	164,7	131,5	152,7	61,8
Woonprovincie								
Groningen	176,0	149,7	11,1	15,2	2,1	2,7	0,7	2,4
Friesland	200,1	178,8	9,0	12,4	0,8	1,4	1,2	1,1
Drenthe	140,7	125,7	7,2	7,9	0,8	0,8	0,6	0,5
Overijssel	351,8	298,4	18,1	35,3	15,6	2,2	2,0	2,0
Flevoland	124,4	91,4	8,8	24,1	2,1	8,3	3,6	2,6
Gelderland	604,4	513,4	33,9	57,1	17,3	4,6	9,2	4,0
Utrecht	352,3	272,1	23,7	56,5	11,1	6,8	20,2	3,4
Noord-Holland	741,3	504,7	62,6	174,0	32,5	38,8	41,2	10,3
Zuid-Holland	1 061,9	727,1	79,0	255,8	53,7	55,7	48,1	25,5
Zeeland	111,2	92,4	10,5	8,4	1,6	1,1	1,0	0,9
Noord-Brabant	725,0	595,4	47,4	82,1	21,9	7,9	17,5	7,4
Limburg	321,8	261,9	32,9	27,0	5,3	1,3	7,6	1,8
Grootte woongemeente								
<10 duizend inwoners	189,7	171,1	11,4	7,2	0,7	0,7	0,8	0,6
10 tot 20 duizend inw.	778,5	698,1	42,4	38,0	5,0	3,7	5,9	2,5
20 tot 50 duizend inw.	1 641,1	1 413,3	97,1	130,7	30,2	14,8	21,7	9,6
50 tot 100 duizend inw.	786,4	593,6	66,0	126,8	29,5	17,3	24,0	11,6
100 duizend of meer inw.	1 515,3	935,0	127,3	453,0	99,4	94,9	100,3	37,5
in % van het totaal								
Percentage 0–24-jarigen	100,0	77,6	7,0	15,4	3,4	2,7	3,1	1,3
Woonprovincie								
Groningen	100,0	85,0	6,3	8,6	1,2	1,5	0,4	1,4
Friesland	100,0	89,3	4,5	6,2	0,4	0,7	0,6	0,5
Drenthe	100,0	89,3	5,1	5,6	0,6	0,6	0,4	0,4
Overijssel	100,0	84,8	5,1	10,0	4,4	0,6	0,6	0,6
Flevoland	100,0	73,5	7,1	19,4	1,7	6,7	2,9	2,1
Gelderland	100,0	84,9	5,6	9,4	2,9	0,8	1,5	0,7
Utrecht	100,0	77,2	6,7	16,0	3,2	1,9	5,7	1,0
Noord-Holland	100,0	68,1	8,4	23,5	4,4	5,2	5,6	1,4
Zuid-Holland	100,0	68,5	7,4	24,1	5,1	5,2	4,5	2,4
Zeeland	100,0	83,1	9,4	7,5	1,4	1,0	0,9	0,8
Noord-Brabant	100,0	82,1	6,5	11,3	3,0	1,1	2,4	1,0
Limburg	100,0	81,4	10,2	8,4	1,6	0,4	2,4	0,6
Grootte woongemeente								
<10 duizend inwoners	100,0	90,2	6,0	3,8	0,3	0,4	0,4	0,3
10 tot 20 duizend inw.	100,0	89,7	5,5	4,9	0,6	0,8	0,5	0,3
20 tot 50 duizend inw.	100,0	86,1	5,9	8,0	1,8	1,3	0,9	0,6
50 tot 100 duizend inw.	100,0	75,5	8,4	16,1	3,7	3,0	2,2	1,5
100 duizend of meer inw.	100,0	61,7	8,4	29,9	6,6	6,6	6,3	2,5

De westers allochtone jeugd is veel gelijkmatiger verdeeld over kleine, middelgrote en grote gemeenten. Limburg en Zeeland huisvesten de grootste aandelen westers allochtone jongeren, merendeels van Belgische of Duitse herkomst.

8. Jongeren in particuliere en institutionele huishoudens

Het overgrote deel van de Nederlandse jeugd maakt deel uit van een particulier huishouden, doorgaans een gezin dat zelfstandig zorg draagt voor zijn dagelijkse levensbehoeften. Van de in totaal 3,6 miljoen minderjarige kinderen woont 3,1 miljoen (86,5 procent) in een gezin met twee ouders (*staat 6*). Ongeveer 300 duizend kinderen maken deel uit van een eenoudergezin, doorgaans een gezin met een alleenstaande moeder. In slechts één op de acht gevallen is de vader de ouder met wie het kind samenwoont. De grote meerderheid (217 duizend) van de kinderen in deze gezinnen heeft een echtscheiding van de ouders meegemaakt. Overlijden van een van beide ouders komt aanzienlijk minder vaak voor (31 duizend kinderen). In 51 duizend gevallen is de ouder – doorgaans de moeder – altijd alleenstaand geweest, of is de scheiding nog niet officieel voltrokken. Ook in gezinnen met een alleenstaande vader is het overlijden van de moeder meestal niet de

oorzaak geweest van het ontstaan van het eenoudergezin: ruim driekwart van deze vaders is gescheiden.

Jaarlijks maakt ruim één procent van de minderjarige kinderen de echtscheiding van de ouders mee. In 2001 waren in totaal 36,3 duizend minderjarige kinderen bij een echtscheiding betrokken. Het aandeel kinderen dat in een bepaald jaar een echtscheiding meemaakt, is recent, na een periode van relatieve stabiliteit, weer toegenomen. In 1999 werden 33,6 duizend huwelijken door echtscheiding ontbonden, in 2001 betrof het 37,1 duizend huwelijken. Uit *staat 6* blijkt dat de jongste kinderen (0–3 jaar) het minst vaak deel uitmaken van een eenoudergezin: slechts een op de dertig kinderen van deze leeftijd woont met één ouder samen. Met de leeftijd neemt deze frequentie toe. Tussen 12 en 18 jaar betreft het één op de acht kinderen.

In 2002 woonden, volgens voorlopige cijfers, ruim 20 duizend jongeren van 0–24 jaar in institutionele huishoudens, onder meer gezinsvervangende tehuizen, internaten, inrichtingen voor verstandelijk gehandicapten en gevangenen. Van het totaal aantal 0–24-jarigen maakten zij nog geen half procent uit. Kinderen jonger dan vijf jaar wonen slechts zelden in een institutioneel huishouden (bijna één promille van alle kinderen van die leeftijd), jongeren van 15–19 jaar naar verhouding het vaakst (circa één

Staat 6
Minderjarige kinderen in particuliere huishoudens naar type huishouden, 2002

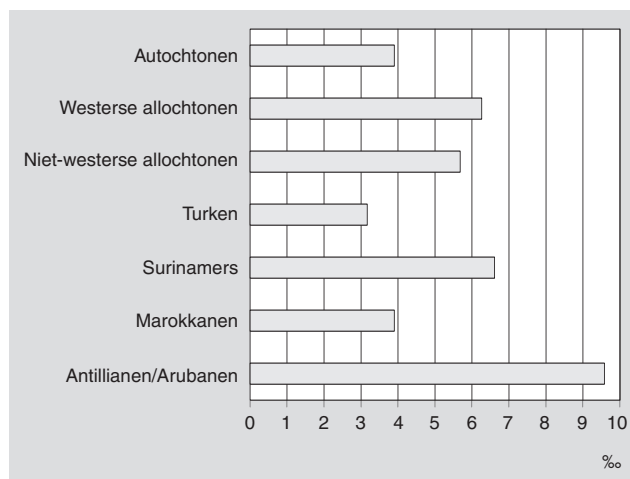
	Totaal	waaronder			
		in gezin met twee ouders	in een- oudergezin	waarvan	
				met vader	met moeder
absoluut (x 1 000)					
0–17 jaar	3 569,9	3 089,5	299,1	35,4	263,8
waarvan					
0– 3 jaar	818,7	746,1	26,7	1,7	24,9
4–11 jaar	1 593,5	1 389,1	130,9	11,4	119,5
12–17 jaar	1 157,7	954,3	141,5	22,2	119,3
in % van het totaal					
0–17 jaar	100,0	86,5	8,4	1,0	7,4
waarvan					
0– 3 jaar	100,0	91,1	3,3	0,2	3,0
4–11 jaar	100,0	87,2	8,2	0,7	7,5
12–17 jaar	100,0	82,4	12,2	1,9	10,3

procent). Jongens zijn, met zes op de tien bewoners, in de meerderheid.

Ongeveer een kwart van de institutionele jeugd woont in een inrichting voor verstandelijk gehandicapten, een op de tien in een (psychiatrisch) ziekenhuis, verpleeghuis of verzorgingshuis, en de rest (ongeveer twee derde) in een 'overige inrichting'. Hieronder vallen woonvormen voor zintuiglijk gehandicapten, jeugdinstituten en gevangenissen. Het exacte aantal jongeren in gevangenissen, en daarmee het exacte aantal jongeren in institutionele huishoudens, kan overigens niet worden bepaald aan de hand van de statistieken over huishoudens. Reden hiervoor is het feit dat het gevangenen is toegestaan om buiten de inrichting ingeschreven te blijven.

Naar herkomst blijken Turkse jongeren het minst vaak deel uit te maken van een institutioneel huishouden, en Antillianen het vaakst. Bijna één procent van de Antilliaanse jeugd wordt tot de institutionele bevolking gerekend (*grafiek 7*, cijfers voor 2001).

7. Aantal 0–24-jarigen dat deel uitmaakt van een institutioneel huishouden per duizend 0–24-jarigen naar herkomstgroepering, 2001

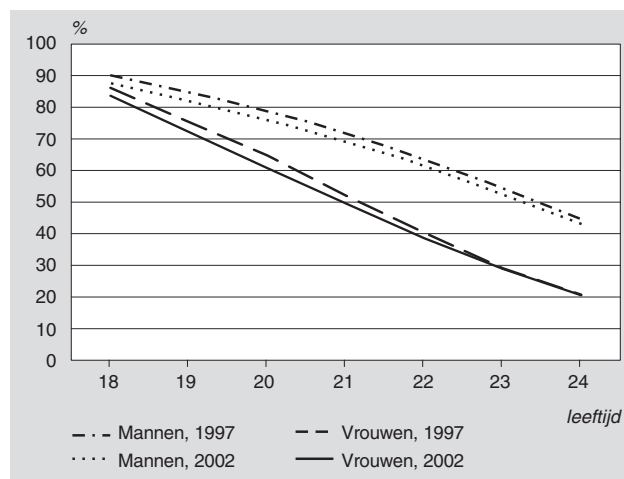
9. Uit huis gaan, alleenwonen en samenwonen

Gemiddeld verlaten jongeren het ouderlijk huis als ze 22 jaar oud zijn. Meisjes vertrekken echter eerder dan jongens. Op hun 21e is de helft van alle meisjes uit huis, terwijl deze leeftijd voor jongens twee jaar hoger ligt. De meerderheid van deze jongeren woont eerst korte of langere tijd alleen. Hoewel meisjes eerder uit huis gaan, is het aantal alleenwonende 18–24-jarigen – bijna een kwart miljoen in 2002 – ongeveer gelijk verdeeld over de seksen.

De recente ontwikkelingen rond het aandeel jonge mannen en vrouwen dat nog thuis woont tussen 18- en 25-jarige leeftijd is weergegeven in *grafiek 8*. Duidelijk blijkt dat, ten opzichte van 1997, beide seksen iets eerder uit huis zijn gegaan.

Op 24-jarige leeftijd woont nog één op de vijf jonge vrouwen bij de ouders thuis. Onder jonge mannen van deze leeftijd is dit aandeel ruim twee keer zo hoog. De meerderheid van de jongeren die in de afgelopen jaren eerder uit huis zijn gegaan, hebben eerst enige tijd alleen gewoond. Deze ontwikkeling blijkt uit een vergelijking van *grafiek 9* en *grafiek 10*. De aandelen samenwonenden zijn tussen 1997 en 2002 nauwelijks veranderd, maar de aandelen alleenwonenden zijn, voor beide geslachten en op iedere leeftijd, wel toegenomen. De bovengenoemde opvallende verschillen tussen de aandelen thuiswonende jonge mannen en vrouwen blijkt nauwelijks te worden veroorzaakt door een verschil in de percentages alleenwonenden, maar vooral door het feit dat vrouwen gemiddeld ruim twee jaar eerder gaan samenwonen dan mannen.

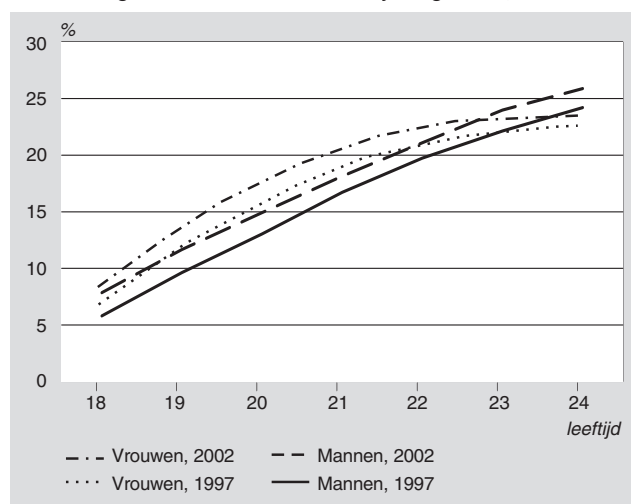
8. Percentage thuiswonende jongeren naar leeftijd en geslacht, 1997 en 2002

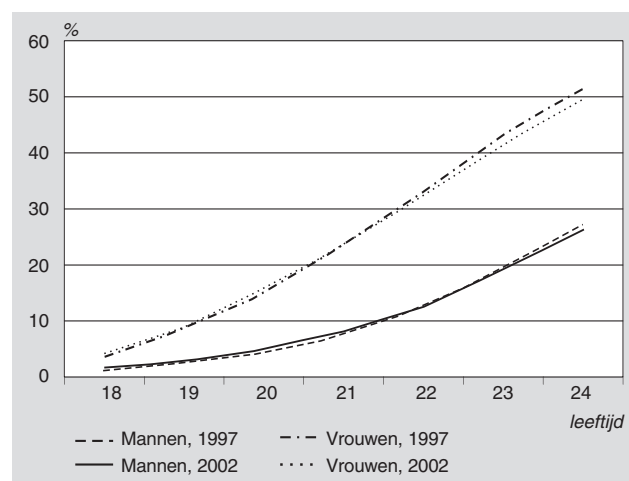
10. Allochtonen eerder uit huis dan autochtonen

Hoezeer het patroon van uit huis gaan en relatievorming verschilt met de herkomstgroep, wordt geïllustreerd in *grafieken 11a tot 11d* (cijfers voor 2001). Autochtone jongeren blijven aanzienlijk langer bij hun ouders wonen dan allochtone jongeren. Van de autochtone mannen tussen de 20 en 25 jaar woont ongeveer twee derde nog thuis. Bij de niet-westerse allochtonen geldt dit voor slechts een derde.

9. Percentage alleenwonenden naar leeftijd en geslacht, 1997 en 2002

10. Percentage samenwonenden naar leeftijd en geslacht, 1997 en 2002

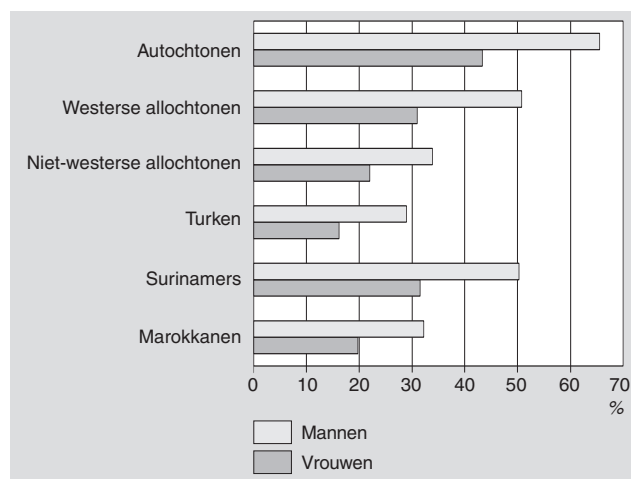

Van de hier getoonde herkomstgroepen verlaten Turkse jongeren als eersten het ouderlijk huis. Voor alle groepen geldt dat vrouwen eerder uit huis gaan dan mannen.

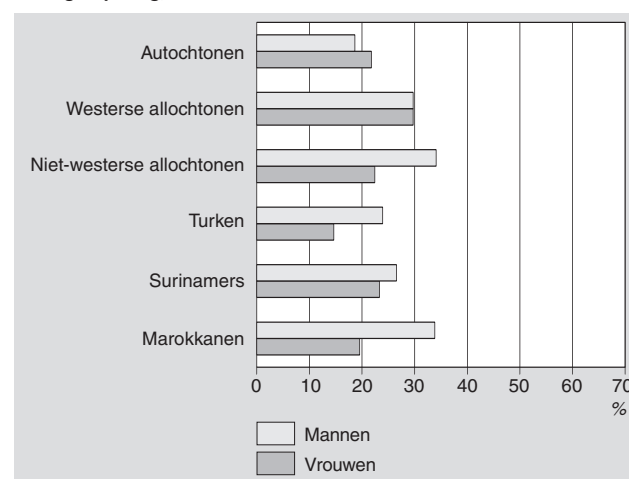
Na uit huis te zijn gegaan voert het merendeel van de autochtone jongeren gedurende korte of langere tijd een huishouden als alleenstaande. Omdat ze van alle herkomstgroeperingen als laat-

sten uit huis gaan, is hun aandeel onder 20-24-jarigen echter lager dan onder de niet-westerse allochtonen. Turkse en Marokkaanse vrouwen van deze leeftijd wonen het minst vaak alleen. In deze bevolkingsgroep is trouwen vanuit het ouderlijk huis nog gebruikelijk, maar alleenwonende jonge Turkse en Marokkaanse vrouwen zijn evenmin uitzonderlijk.

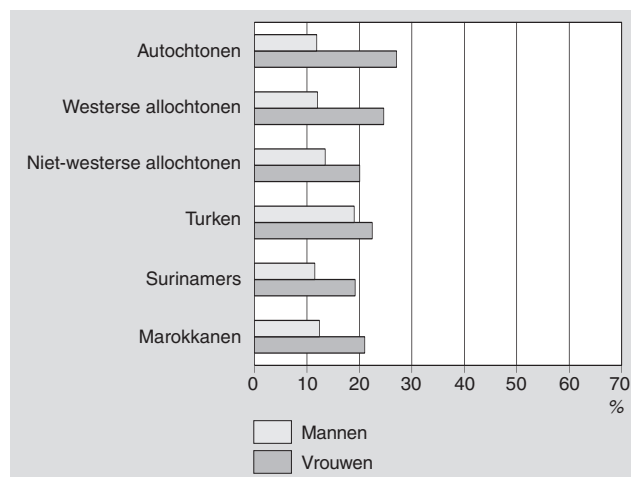
11a. Percentage 20-24-jarigen dat bij de ouders woont naar herkomstgroepering, 2001

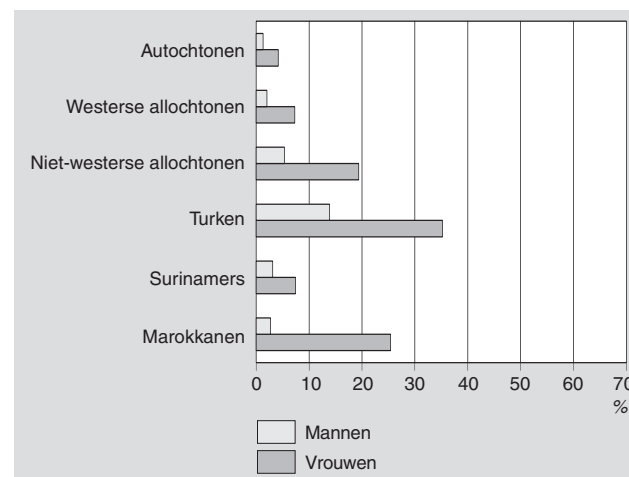
11b. Percentage 20-24-jarigen dat alleenwoont naar herkomstgroepering, 2001

11c. Percentage 20-24-jarigen dat (al dan niet gehuwd) samenwoont zonder kinderen naar herkomstgroepering, 2001

11d. Percentage 20-24-jarigen dat (al dan niet gehuwd) samenwoont met kind(eren) naar herkomstgroepering, 2001

De aandelen samenwonende 20–24-jarigen zonder kinderen verschillen naar verhouding betrekkelijk weinig tussen de herkomst-groeperingen. De autochtone jongeren wonen echter in meerderheid ongehuwd samen, terwijl Turken en Marokkanen doorgaans gehuwd zijn. Laatstgenoemden trouwen niet alleen op betrekkelijk jeugdige leeftijd, maar stichten ook snel een gezin. Ruim een derde van alle Turkse vrouwen tussen de 20 en 25 jaar heeft een man en een of meer kinderen. Van de autochtone vrouwen verkeert slechts één op de 25 in deze positie. Surinaamse vrouwen vertonen, wat betreft uit huis gaan en relatie- en gezinsvorming, de meeste overeenkomsten met autochtone vrouwen.

11. Kleine gezinnen, maar wel vaak broer of zus

Dertig jaar geleden lag het gemiddeld kindertal per vrouw nog op ongeveer 2,5, momenteel krijgt een vrouw gemiddeld 1,7 kinderen. In deze ontwikkeling hebben een toenemende kinderloosheid, een afnemende populariteit van het grote gezin en uitstel van het moederschap een rol gespeeld.

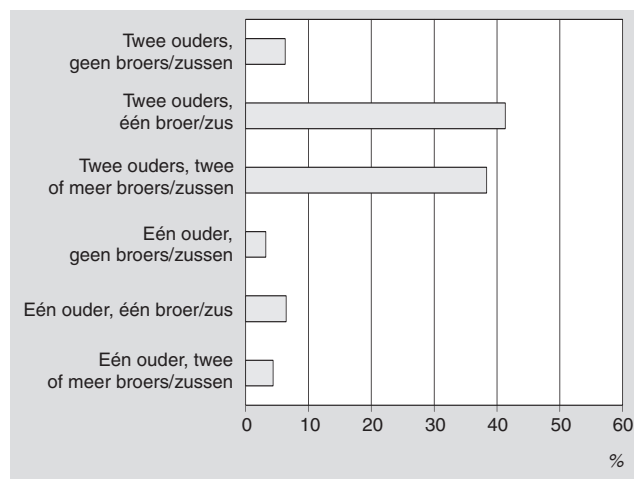
Van de vrouwen die kort na de Tweede Wereldoorlog werden geboren, is uiteindelijk één op de acht kinderloos gebleven. Dit aandeel zal voor vrouwen geboren in de jaren zeventig waarschijnlijk toenemen tot één op de vijf.

Gezinnen zijn momenteel aanzienlijk kleiner dan ten tijde van de laatste volkstelling, in 1971. Nederland telde in 2002 ruim 2,5 miljoen gezinnen met kind(eren), waarvan nog maar 18 procent met drie of meer kinderen. Dertig jaar geleden waren er ruim 2,3 miljoen gezinnen met kind(eren). Een derde van die gezinnen telde drie of meer kinderen.

In toenemende mate speelt ook het feit dat vrouwen vaker dan voorheen maar één kind krijgen een rol. Meer relatieontbindingen en een steeds hogere leeftijd waarop vrouwen voor het eerst moeder worden, dragen sterk bij aan deze ontwikkeling. Door het ontbreken van een partner en het met de leeftijd afnemen van de vruchtbaarheid blijkt een gewenst tweede kind in die gevallen vaak niet meer te realiseren.

Van de gezinnen met kind(eren) is het aandeel gezinnen met één kind momenteel ongeveer even groot als dat van de gezinnen met twee kinderen. In veel gevallen bevinden de eerstgenoemde gezinnen zich echter nog in de 'uitbreidingsfase', of hebben een of meer kinderen het ouderlijk huis inmiddels verlaten. Worden kinderen in de leeftijd van 8–12 jaar als uitgangspunt genomen, dan blijken jonge kinderen veel vaker in een gezin met een of meer broers en zussen op te groeien dan men op grond van het bovenstaande wellicht zou aannemen. Naar verhouding is het aandeel *kinderen* in grote gezinnen immers groter dan het aandeel van de grote *gezinnen*. In gezinnen met een of meer kinderen van 8–12 jaar hebben ruim negen op de tien ten minste één (nog thuis-

12. Percentage 8–12-jarigen naar aantal ouders en broers of zussen, 2002

wonende) broer of zus. Er blijken zelfs iets meer kinderen met drie broers/zussen te zijn dan kinderen zonder broer of zus. In totaal woont bijna één op de elf kinderen in een gezin zonder broer of zus. De grootste groep kinderen van 8 tot en met 12 jaar maakt deel uit van het 'standaardgezin': twee ouders en twee kinderen (*grafiek 12*). Het aantal kinderen met twee ouders en twee of meer (thuiswonende) broers en/of zussen is echter nauwelijks kleiner. Naar verhouding weinig kinderen hebben twee ouders maar geen broer of zus. Slechts zes procent van de kinderen maakt deel uit van zo'n klein gezin. Eenoudergezinnen tellen relatief vaker maar één kind, al heeft nog steeds driekwart van de kinderen in een eenoudergezin een of meer broers of zussen. Slechts één op de dertig kinderen van 8 tot en met 12 jaar woont alleen met vader of moeder, zonder broer of zus.

12. Tienermoeders en alleenstaande ouders

Het aantal geboorten onder vrouwen jonger dan 20 jaar is in de afgelopen decennia sterk gedaald. In 1970 was nog vier procent van alle vrouwen die een kind kregen jonger dan 20 jaar, twintig jaar later was dit aandeel gezakt tot één procent. Nederland behoorde daarmee tot de landen waar tienerzwangerschappen en tienermoeders het minst vaak voorkwamen. Nederland bezet deze gunstige positie nog steeds, maar wel is in de afgelopen jaren het aantal geboorten uit tienermoeders gestaag toegenomen, van minder dan tweeduizend medio jaren negentig naar 2,7 duizend in 2001. In dat jaar vond 1,3 procent van alle bevallingen plaats bij een tiener.

Staat 7
Tienermoeders naar leeftijd¹⁾ en herkomstgroepering, 2001

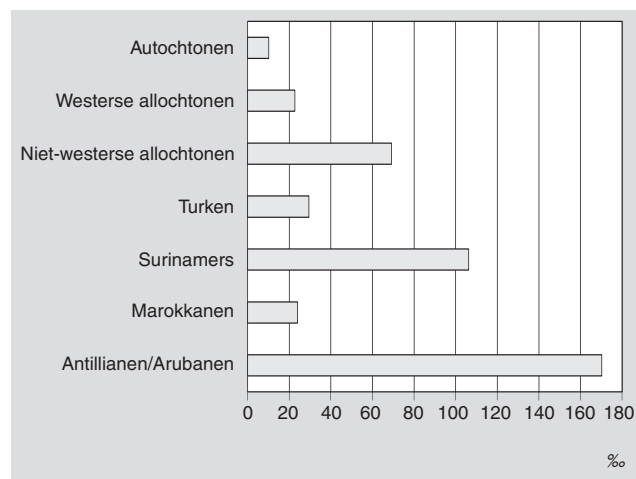
	Autochtoon	Niet-westers	waaronder			
			Turkije	Suriname	Marokko	Ned. Antillen/ Aruba
<i>absoluut</i>						
Jonger dan 18 jaar	267	294	13	54	8	53
18–19 jaar	858	1 000	180	184	144	120
Totaal	1 125	1 294	193	238	152	173
<i>%</i>						
Aandeel jonger dan 18 jaar	23,7	22,7	6,7	22,7	5,3	30,6
<i>‰</i>						
Aantal geboorten per 1 000 meisjes	3,2	19,1	14,3	16,8	11,1	29,7

¹⁾ Leeftijd op 31 december.

Naar herkomstgroepering bestaan er uitgesproken verschillen in de frequentie van tienergeboorten (*staat 7*). Per duizend autochtone vrouwen van 15–19 jaar vonden in 2001 3,2 bevallingen plaats, tegen 29,7 bevallingen onder Antilliaanse vrouwen. Daarnaast is er een relatie tussen herkomst en de leeftijd waarop de betreffende tieners hun kind krijgen: de bijdrage van meisjes onder de 18 jaar aan het totaal percentage tienergeboorten is het laagst onder Turken en Marokkanen. Bij hen krijgt ongeveer een op de dertien tienermoeders het kind vóór de achttiende verjaardag, bij autochtone en andere allochtone tienermoeders is dat ongeveer een op de vier. Surinaamse en Antilliaanse meisjes vormen de groepen met het hoogste risico. Zij laten zowel een hoog percentage tienergeboorten zien als een hoog aandeel van die geboorten in de jongste groep. Turkse en Marokkaanse meisjes kennen weliswaar een hoger percentage tienergeboorten dan autochtone meisjes, maar die geboorten vinden wel vooral op 18- en 19-jarige leeftijd plaats. Bij hen zal het kind waarschijnlijk vaker gewenst zijn en binnen een huwelijk worden geboren.

In totaal telde Nederland in 2001 bijna 11 duizend alleenstaande moeders tussen de 15 en 25 jaar. Van hen waren 1,6 duizend jonger dan 20 jaar. Het relatief grote aantal meisjes en jonge vrouwen onder Surinamers en Antillianen dat buiten een vaste relatie een kind krijgt, is er mede de oorzaak van dat vele jonge vrouwen uit deze bevolkingsgroepen als ouder deel uitmaken van een eenouderhuishouden (*grafiek 13*). Onder niet-westerse allochtonen is dit aandeel zeven keer zo hoog als onder autochtonen. Maar liefst 17 procent van alle Antilliaanse vrouwen van 20–24 jaar is alleenstaande ouder. Ook onder jonge Surinaamse vrouwen komt eenouderschap met bijna 11 procent in deze leeftijdsgroep vaak voor.

13. Aantal alleenstaande moeders per 1 000 vrouwen van 20–24 jaar naar herkomstgroepering, 2002

Van alle 15–19-jarige meisjes is ongeveer één op de duizend alleenstaande moeder. Met 35 per duizend ligt dit aandeel echter veel hoger onder de Antillianen, gevolgd door de Surinamers met 14 alleenstaande moeders per duizend 15–19-jarige meisjes. Jonge mannen zijn maar zelden alleenstaande vader. Van alle eenoudergezinnen met een ouder jonger dan 25 jaar bestaat één procent uit een vader met kind(eren). Antilliaanse en Surinaamse jonge mannen scoren hier met resp. 0,3 en 0,7 procent juist relatief laag, en Turkse mannen met 1,8 procent het hoogst.